

## ZNAČAJ KLASIČNOG OBRAZOVANJA U SAVREMENOJ UNIVERZITETSKOJ NASTAVI KNJIŽEVNOSTI I ESTETIKE

Saznanja čijem je iznošenju posvećeno ovo kratko saopštenje zasnovana su na iskustvu desetogodišnje nastavne prakse na Odseku za opštu književnost i teoriju književnosti Filološkog fakulteta u Beogradu, ali nema razloga za sumnju da su do sličnih zaključaka došli i oni koji se bave nastavom više ili manje srodnih struka — od istorije i arheologije, preko filozofije, estetike i teatrologije, do istorije umetnosti. Zapostavljenost klasičnih jezika i kulture u našem obrazovnom sistemu ostavlja naročito teške posledice na ovim područjima i predstavlja prepreku nad kojom se valja ozbiljno zamisliti; u pitanju su sami temelji građevine humanističkih disciplina.

Neka mi bude dopušteno da pođem od jedne misli iz eseja „Šta je to klasik?“ T. S. Eliota: „Moramo se podsetiti da je evropska književnost, kao i sama Evropa“, kaže Eliot, „jedinstvena celina (...) i da se ona ne može razvijati ako isti krvotok ne cirkuliše po čitavom organizmu. Krvotok evropske književnosti su latinski i grčki, i to ne kao dva odvojena sistema već kao jedan, jer se samo kroz Rim može dopreti do naših grčkih korena“. Naravno da se važenje ove istine može proširiti i na druge umetnosti, pošto nisu presudni samo jezici. Reč je o čitavom antičkom nasleđu, koje se tokom dve hiljade godina pretvorilo bezmalo u sistem znakova, neku vrstu figurativnog koda: ako taj kod zataji, nije moguća komunikacija — a upravo nemogućnost celovitog prijema umetničkih (pre svega književnih) tvorevina jeste ono što danas ugrožava univerzitetsku nastavu literature i estetike.

Moglo bi se, naravno, opširno govoriti i o neophodnosti elementarne klasične „opismenjenosti“ u svakodnevnom životu, kako se on reflektuje kroz sredstva masovnih komunikacija. Iako su naše prilike u tom pogledu bitno različite od engleskih, podsećam se eksperimenta jedne tamošnje kolegice, koja je sa stranica „Tajmsa“ za samo nekoliko dana prikupila zaista impresivan broj klasičnih reminiscencija i aluzija. Na primer, Persel je nazvan „engleskim Orfejem“, švedska kraljica „hiperborejskom Minervom“, u Parlamentu je politika južnoafričke vlade upoređena sa Sizifovim zadatkom, neka azijska doseljenica „došla je do kraja svoje Odiseje“, na radio-programu su bili Ra-

moov „Pigmalion“, Pulenkove „Tiresijine dojke“, itd. itd. Relativnost merila ovde postaje naročito uočljiva: dok je engleska koleginića strepela za moć višemilionske čitalačke publike da razume ono što piše u novinama, mi vrlo ozbiljno sumnjamo u sposobnost velike većine studenata upisanih na humanističke nauke da shvate metaforu kao što je „hiperborejska Minerva“.

Sve ovo ne bi trebalo razumeti kao izraz bojazni da bi antičke studije mogle da se vremenom potpuno ugase. Sigurno je da se više neće vratiti vremena kao što je ono, s početka prošlog veka, kada je dekan jednog čuvenog evropskog koležda mogao reći mladim kolegama da izučavanje grčke književnosti „ne izdiže samo iznad prostačke mase nego često vodi i do položaja koji nose znatne prihode“. Razvoj prirodnih nauka s jedne i povećano osećanje društvene odgovornosti s druge strane prirodno privlače pažnju novih naraštaja; međutim, struka u užem smislu ne samo što ne zaostaje već se razvija u duhu savremenosti. Zar — da ostanemo na terenu književnosti — mnogi klasici nisu dočekali da se na njihova dela primene sredstva savremenog književno-teorijskog aparata, i zar, u svetlosti novih otkrića, nisu bitno pomerene naše predstave o čitavim periodima antičke literature? S druge strane, interesovanje široke javnosti za klasičnu starinu verovatno je veće nego ikada: više sveta putuje i uglavnom, zahvaljujući štampi i televiziji, bolje razume ono što vidi, fotografija je silno napredovala, a neka otkrića (Ventrisovo dešifrovanje linearnog B, teorije o katastrofi Santorinija, ili pronalazak svitaka s Mrtvog mora) dobila su neslućeni publicitet. Prevala je sve više, i to sve modernijih i razumljivijih, a istorijska i filozofska tumačenja, ne gubeći od dubine i ozbiljnosti, osvetljavaju antiku u duhu našeg veka i njegovih shvatanja. Moguće je da su — nezavisno od naučnika koji se bave specijalističkim studijama, i sigurno su jači nego ikad u prošlosti — opšta saznanja o klasičnoj starini u naše vreme površna i „iz druge ruke“: međutim, to samo po sebi nije nevolja, pod uslovom da i u takvoj meri postoje. Svako je vreme imalo svoj odnos prema antici, pa neka i sa našim bude tako.

Ali, ono što izaziva našu zabrinutost jeste činjenica, sa kojom se iz godine u godinu iznova suočavamo, da završeni srednjoškolci počinju studije uporedne književnosti, teorije književnosti i estetike sa neprihvatljivo ograničenim predznanjima. Neka vrsta neslužbenog testa koji početkom svake školske godine izvodimo sa novoupisanim studentima pokazuje da ima generacija u kojima niko ne zna da Stari zavet nije hrišćanski spis, 90% ne zna da kaže ko je Ifigenija (pri čemu 50% nije ni čulo za nju), dok niko nije sposoban da iole precizno objasni ko je Edip, iako — paradoksalno — skoro svi više-manje tačno znaju šta je „Edipov kompleks“. Pri takvom stanju stvari, na predavanjima se dolazi u situaciju da se više ništa ne sme podrazumevati, ako nastavnik ne želi da ostane potpuno neshvaćen. Izlagačevo je iskustvo da je, predajući Aristofana, tokom desetak časova slobodno upotrebljavao reč „demokratija“, dok na jednoj seminarskoj diskusiji

nije, gotovo sa nevericom, ustanovio da većini studenata nije jasno ni poreklo ni tačno značenje tog pojma, da se i ne pominje njegov posebni smisao u antici, odnosno u Aristofanovom kontekstu. Da ne bi bilo nesporazuma, a bez želje da stvari prikazujemo u naročito dramatičnom osvetljenju, pominjemo i činjenicu da Odsek za opštu književnost i teoriju književnosti upisuje već godinama isključivo odlične đake: u poslednjem upisnom roku odbijani su kandidati sa tri i više četvorki, dok je primljeno čak šest nosilaca diplome „Vuk Karadžić“

Orijentacija na planu društvene i kulturne istorije starog veka takođe je, kako iskustvo pokazuje, krajnje nepouzdana. Izuzetkom se može smatrati svršeni srednoškolac koji zna ko se protiv koga borio u Persijskim i Peloponeskim ratovima, ili šta znači republika a šta carstvo u Rimu: nije teško zamisliti pred kakve to teškoće stavlja pokušaj tumačenja grčkih tragičara odnosno lirike Avgustovog veka, na primer.

Slučaj je sličan, ako ne i teži, kada je reč o poznavanju mitologije, u kojoj su predstave sasvim mutne i nepotpune. Mitologija je vazda bila jedno od osnovnih oruđa svakog teorijsko-filozofskog pristupa literaturi, a u najnovijim pravcima bi se upotreba mitološke terminologije i metaforike mogla smatrati i modom. Sledeći primer nije odabran kao posebno drastičan. Izalagač je bio u prilici da, kao član komisije na ispitu iz istorije umtnosti posle druge godine studija, čuje od inače očevidno vrednog i spremnog kandidata da ne zna ko su Lapiti, dok ga je pitanje o simboličnom značenju njihove borbe sa Kentaurima ostavilo u iskrenoj i gotovo uvređenoj zabuni. Pojmovi kojima se u nastavi književnosti i srodnih predmeta stalno i neizbežno operiše (Muze, Parnas, Pegaz, Zlatni vek i sl.) zahtevaju, na žalost, dopunska objašnjenja često sasvim elementarnog karaktera. Svi ti nanosi neznanja moraju se kako-tako raščistiti pre no što se pristupi tumačenju antičke književnosti, da se i ne govori o kasnijim piscima koji se jednostavno ne mogu shvatiti bez osnovne upućenosti u klasično nasleđe: to se, iz programa Odseka za opštu književnost, odnosi na Dantea, Rablea, Šekspira, Ronsara, Milтона, Rasina, Rilkea ili Džojlsa — da pomenemo samo najveće među velikima. I najzad, studentu književnosti, ako nema uporišta u bar elementarnoj klasičnoj obrazovanosti, teško je objasniti ono osnovno — šta je to alegorično mišljenje i izražavanje.

Nastava estetike i teorije književnosti prirodno je utemeljena na učenjima Platona i Aristotela, a jasno je da se ona ne mogu valjano shvatiti bez uvida u istorijske i društvene okolnosti pod kojima su nastala dela kao „Ijon“, „Fedar“ i „Država“, odnosno „Retorika“ ili „O pesničkoj umetnosti“. Politički element je kod Platona, kao što svi znamo, neobično važan, isto kao što korišćenje mitoloških pojmova i slika leži u osnovi njegovog metoda. Situacija sa Aristotelom je u tom pogledu samo nešto drukčija. U svakom slučaju, početnik već na samom pragu predmeta susreće teškoće koje mora da savlađuje posebnim naporom. Ideja je ovoga izlaganja da bi studentima — naročito s obzirom na

činjenicu da za postojanje teškoća sami objektivno nisu krivi — trebalo pomoći u tome.

Nikakvo poboljšanje ne može se očekivati sve dok položaj latinskog jezika kao predmeta u srednjim školama bude ovakav kakav je, odnosno dok nadležni — bar u SR Srbiji — ne promene stav prema ideji obnavljanja klasične gimnazije. Međutim, antičko nasleđe je zajednički jezik i fond živih simbola bez kojih ne može biti sporazumevanja u modernoj univerzitetskoj nastavi. Zato bi, u smislu makar privremenog rešenja, trebalo razmišljati o mogućnosti organizovanja neke vrste posebnih kurseva na početnim godinama fakulteta gde se izučavaju ne samo književnost i estetika, već i istorija, filozofija, istorija umetnosti, arheologija i druge srodne discipline. Ovi kursevi bi se mogli ustrojiti po ugledu na četverosemestralnu nastavu pomoćnih predmeta, najčešće stranih jezika, kakva već postoji na mnogim fakultetima. Nastavni program možda bi trebalo da se zasniva i na osnovnim elementima klasičnih jezika (pre svega latinskog), ali svakako na društvenoj i kulturnoj istoriji, odnosno mitologiji. Da li bi ovakvi kursevi bili fakultativni ili obavezni, da li bi se polagali ispiti, kako bi valjalo organizovati nastavu i ko bi je držao — ta i mnoga druga pitanja mogla bi da se rešavaju u razgovorima pozvanih. Za sada se jedino skromna ideja, u svoj svojoj ogoljenosti, nudi merodavnoj pažnji ovog učenog skupa.

*Beograd.*

*V. Janković.*